

УДК

З ДОСВІДУ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ГІМНАЗІЇ У НІМЕЧЧИНІ

2005 р., М.М. Гладченко

*асистент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету*

За останні роки у Німеччині не було так багато написано, як про вищий рівень гімназії і атестат зрілості. В жодній сфері освіти не проводилося стільки реформ за останні десятиліття.

Така зацікавленість щодо вищого рівня гімназії пов'язана з тим, що майже єдиний освітній заклад, який надає право вступу до вищого навчального закладу, а, отже і тією великою кількістю учнів, що проходять через нього. У старих землях у 1960 році класи відвідувало 211700 учнів, тоді як у 1982 році – 672100 учнів. Із демографічних причин у 1991 році в гімназіях навчалося 482200 учнів, тоді як у 1994 році їх кількість становила 501600. У нових землях 11-13 класи між 1991 і 1994 роками відвідувало відповідно 66900 і 108600 учнів, а у старих землях у 1994 році – 610100.

Навчальний процес у гімназії регулюється Конференцією міністрів освіти і культурних справ. На Конференціях визначаються особливості всіх профілів, в межах цих вказівок мають працювати всі гімназії, але керівництво школи має можливість проявляти свою ініціативу у проведенні навчального процесу і вводити певні зміни. Крім того, уряд землі також може надати певні вказівки школі, тим самим обмеживши її свободу у діях.

Отже, тема вищого рівня гімназії така ж стара і популярна як і сама гімназія. Реформування гімназії завжди починається саме з реформування цього рівня (11-12 клас). Поштовхом до змін на вищому рівні гімназії завжди були результати досліджень, які проводились у вищих навчальних закладах і були спрямовані на підвищення рівня знань абітурієнтів при вступі до вищого навчального закладу. Перша конференція, присвячена цьому питанню, відбулася у 1951 році під назвою “Університет і школа”. На ній обговорювались питання вдосконалення навчального процесу, кваліфікаційний рівень вчителів, визначалася кількість екзаменів, що мають здаватися на абітурі. У 50-х роках також була проведена конференція міністрів культури, яка була присвячена лише абітурі та атестату зрілості. Предметний мінімум для отримання атестату зрілості подавався у “Tutzinger Maturitatskatalog “ (від 28.04-30.04.1958). Німецька комісія створила спеціальну програму з виховання і навчання для створення єдиних стандартів вищого рівня гімназії. Учасники конференції намагалися через збільшення кількості профілів і детального підбору вчителів надати можливість учням отримувати більш глибокі знання і

виховувати у учнів такі якості, як : самостійність і відповідальність. Було встановлено, що вивчення певних предметів може закінчуватися у 10 або 11 класі. Історія, географія і соціологія у 12 і 13 класі мають бути замінені на новий предмет – суспільствознавство. Ці зміни призвели до чисельних дискусій. Реформа мала важливе значення і знаходила лише підтримку. Критикували лише запропоновані зміни щодо зменшення годин з математики і природознавства. Це викликало протест у колах викладачів університету.

У 60-х роках через великий наплив учнів гімназія перетворилась у “масову” школу. З середини 60-х років зростає кількість абітурієнтів вищих навчальних закладів, що було на той час головною метою освітньої політики. Німецький педагог Георг Піхт закликав у 1964 році до подвоєння кількості абітурієнтів (під загрозою катастрофи в університетах). Соціолог Ральф Дарендорф у 1965 році видав тези під назвою: “Важливий показник символічної мети політичної експансії у сфері освіти – кількість абітурієнтів”. Ці тези знайшли підтримку серед суспільства. Експансія гімназії посилилась у другій половині 60-х років, коли серед учнів знизився інтерес до навчання у традиційній гімназії. Під час постановки цілей освітньої політики щодо збільшення кількості абітурієнтів гімназії дійшли висновку, що мають шукати нові дидактичні шляхи для вирішення цієї проблеми. Було необхідно шукати нові шляхи аби відновити в учнів мотивацію навчатися на вищому рівні гімназії.

Після довгих переговорів, що продовжувалися кілька років, на Німецькій конференції ректорів Конференція міністрів культурних справ видала наказ від 07.07.1972 р. у м. Бонн, за яким верхній рівень гімназії мав бути реформованим. Критиці піддалися постанови освітньої конференції, що проходила у м. Саарбрюк у 1960 році, була створена нова навчальна програма для середньої ступені гімназії і створені всі умови для її впровадження.

Метою боннських переговорів була індивідуалізація навчального процесу, а також орієнтація шкільної програми, змісту і форми уроків на вимоги вищих навчальних закладів. Індивідуалізація мала підвищити мотивацію учнів, а також їх зацікавленість до навчання. Якщо поштовхом до реформ Саарбрюка послугувала Німецька комісія, то для Бонна таким імпульсом була Німецька освітня комісія. Цього потребував структурний план 1970 року, пов'язаний з профільною орієнтацією освіти, наприклад, школа-коледж була створена у Вестфалії, також була спроба інтегрувати загальну і професійну освіту. З 1972 року почалося втілення нововведень у життя, що мало безпосередній вплив на організацію шкільного процесу. Верхній рівень гімназії не поділявся за напрямками (математично-природничий, мовний). У більшості гімназій в 11-13 класі зникли відмінності щодо профілізації. Замість них з'явилася система основних і додаткових курсів. Отже, всі предмети

поділялись на обов'язкові і вибіркові у співвідношенні 2:1. Курс із основного предмета вивчався протягом 30 тижнів, 2-3 години щотижня (німецька мова, математика та іноземна мова). Додаткові курси використовувалися для поглиблення науково-пропедевтичної підготовки учнів з обраного профілю (тривали 5-6 тижнів). Відносно освітньої мети між основними і додатковими курсами не було принципової різниці. Обов'язковими предметами для всіх були: німецька та іноземна мови, музика, філософія, соціологія, релігія, соціологія, історія, географія, математика, фізика, хімія та біологія. До додаткових предметів відносились: педагогіка, психологія, соціологія, геологія, астрономія, бухгалтерський облік, статистика, технологія. У постанові уряду були розписані години, які виділялись на основі і додаткові предмети.

На оновленому верхньому рівні гімназії навчання, за звичай, тривало 3 роки. Але, як було зазначено вище, реформа велику увагу надавала індивідуальному підходу, тому за певних умов, враховуючи здібності учня, навчання могло тривати від 2 до 4 років. Обдаровані учні могли здавати абітуру після 12 року навчання, якщо повністю пройшли затверджену міністерством шкільну програму. Якщо хтось із учнів під час навчання у гімназії мав певні досягнення, то ці данні обов'язково заносились до його документів і за них нараховувались бали під час складання абітури.

Зазначена реформа проводилась після 1972 року, але до теперішнього часу обговорення її результатів у освітній політиці призводить до розбіжності думок. Багато спеціалістів вважали, що ця реформа не сприяла розвитку гімназії, оскільки вона була логічним наслідком договору підписаного у Саарбрюке. План реформи "рихлення верхнього рівня гімназії" став здійснюватися лише після багаторічних обговорень і проведених у школі експериментів.

Реформа верхнього рівня гімназії 1972 року ставила перед собою мету – захищати і зберігати подальший розвиток гімназії у рамках неперервності, але зі спрямованістю на загальну традиційну систему освіти. Багато спеціалістів говорили про те, що система організації освіти у гімназії має зазнати глибоких змін, має відійти від звичних своїх традицій. Критикувалося, перш за все, введення індивідуального підходу при виборі курсів, крім того, реформа проводилась під час багаторазового переповнення гімназії. Через недостатню кількість вчителів була також обмежена кількість предметів, які можна було обрати. Не було можливості займатися педагогічно-дидактичними питаннями, не розроблялись нові навчальні програми. Проблемою було також визначення випускного класу. Важливим завданням було створення програм для курсів, які тривали лише півроку, розроблення нових курсів, які б студенти могли б вивчати на вибір, значно збільшився. Перед студентами стояв важкий вибір при обранні курсів. Якщо раніше учні мали вибирати майбутню професію лише після абітури. То при новій системі над цим питанням треба було

замислюватися вже на верхньому ступені гімназії вже під час вибору додаткових курсів. Від землі до землі, від школи до школи різноманітні положення ускладнювали зміни для учнів. Раніше метою верхньої ступені було надання широкої загальної освіти з обов'язковим вивченням таких предметів, як історія, література, географія, дві іноземні мови, математика, природознавство, художні і релігійні предмети. Нова реформа була спрямована на реалізацію і сприяла досягненню з деяких предметів університетського рівня знань. У 70-х роках не зупинялися скарги університетів на різноманітність попередньої підготовки, на низький рівень знань з природознавства і математики.

Але треба враховувати, що й до реформи в університет вступали абітурієнти з різним рівнем знань. Протягом 70-х років зростала відмінність у рівні підготовки абітурієнтів. Завдяки затвердженню індивідуалізації навчальної програми верхній рівень гімназії здобув чітку спеціалізацію. Викладачі вищих навчальних закладів зазначили, що абітурієнти не можуть вільно виражати власну думку, мають проблеми з правильним написанням рідною мовою, не можуть вільно оперувати математичними символами і моделями. На жаль, в основному це стосується закладів, що мають недовгий період існування, і недостатньо досвіду. Отже, реформа мала значні недоліки і піддавалась жорсткій критиці. Перевагою для захисту реформи було лише те, що учні мали можливість самі обирати додаткові предмети, різноманітність яких в одній школі виходила за межі багатьох профілів. Це розвивало можливість індивідуального підходу у процесі навчання з чітко вираженим поглибленням знань. Вибір додаткових курсів має важливе значення вже безпосередньо під час навчання в університеті, а не в гімназії. Західнонімецька конференція ректорів *Rektorenkonferenz* (з 1990 року Конференція ректорів вищих навчальних закладів – *Hochschulrektorenkonferenz*) віднеслася до реформи верхнього рівня гімназії досить критично і вбачала небезпеку у ранній спеціалізації. Вона була проти надання учням широкого кола предметів для обрання за вибором і пропонувала обмежити їх кількість. Обов'язково мали вивчатись: німецька мова, математика, дві іноземні мови, історія, два природничих предмета.

Ще до реформи 1977-1978 років, яка пройшла в усіх землях (в останню чергу у Баден-Вюртембурзі), Конференція міністрів культурних справ (КМКС) зазначила, що реформу необхідно оновити. З січня 1995 року і безпосередньо до нашого часу до реформи постійно вносяться різні зміни. Уряд намагається, не зважаючи на ці зміни, зберегти традиційну структуру верхнього рівня гімназії. Сюди належить:

- вступ до гімназії і структура періоду обрання профілю,
- організація і проведення основних і додаткових навчальних курсів,
- розподіл предметів за профілями,

- можливість індивідуального вибору кінцевих цілей навчання.

З іншого боку, важливе значення має утримання високого рівня знань, яким завжди відзначалася гімназія. Для того, щоб гарантувати це, німецькій мові, математиці та іноземним мовам має приділятися значно менше часу в 11-12 класі.

Після 1977 року після чисельних експериментів знову були спроби внести певні коректури до реформи, в основному вони стосувались визначення ядра освіти, що складається з основних обов'язкових предметів.

У додатковій домовленості від 1972 року, яка була використана на КМКС, зазначалось, що головна мета гімназії надати загальну освіту. Педагогічні рекомендації КМКС від 02.12.1977 р. охоплювали такі питання, як: організація індивідуалізації навчального процесу, організація самостійної роботи учнів, організація пропедевтичної наукової роботи учнів. Описувалися форми, методи занять, можливі соціальні зв'язки і форми проведення додаткових занять.

Всупереч усім цим рекомендаціям критика реформи гімназії продовжувалася. Союз філологів, Конференція ректорів, викладачі вищої школи вважали, що німецька та іноземна мови, математика, природознавство, історія мають бути центром освіти і обов'язково входити до абітури.

Особливе значення для розвитку гімназії мала Гессенська конференція від 30.12.1981 року.

Тут справи перш за все стосувалися таких питань:

- конституційно гарантовані цілі виховання, гарантія отримання поглибленої загальної освіти у гімназії;
- німецька мова і приналежність її до абітура;
- визнання такого предмета як історія;
- визнання класної системи і її доцільність при системі курсів;
- визначення тем курсів і предметів.

Гессен сам реформував 11-13 класи гімназії. Для мешканців Бона також була свобода у виборі освіти більша, ніж в інших землях. В усіх інших землях зміни настали лише у 1983 році після проведення КМКС. На цій конференції спірними були такі питання, як розширення значення таких предметів, як: німецька мова, математика, іноземна мова, природознавство, співвідношення у розподілі часу між основними і додатковими предметами, визнання різноманітних профільюючих предметів, що допомагають визначитися зі спеціалізацією і отримати випускний сертифікат.

З 1979 року введення уніфікованих вимог до рівня знань на екзамені сприяло ефективному засвоєнню навчальної програми з метою здачі абітури, підвищився рівень знань абітурієнтів.

У 1987 році було прийняте рішення з модернізації абітури. Конференція міністрів культурних справ вносила зміни щодо цього питання

(04.12.1987).Зміни, прийняті 11.04.1988, визначають стандарти абітури і в наш час.

У документі подаються стандарти знань, на основі яких видається атестат зрілості. Гімназія має забезпечити учня поглибленою загальною середньою освітою з великою кількістю додаткових предметів. Ці вимоги підвищувалися до прогімназій, так як вони виконують подвійну функцію (це стосується безпосередньо школи –колега у Північній Рейн-Вестфалії). Як мінімум, кожен учень має добре володіти двома іноземними мовами, німецькою і математикою, аби здати абітуру. У Гамбурзі, на відміну від інших земель, важливе значення також надавалося вивченню історії і природознавства, до абітури відносились на вибір німецька та іноземна мова або математика, вибір предмета залежав від профілю. Іноземна мова вносились лише одна, ту, яку учень вчив на середній ступені гімназії (це обмеження відмінили у 1995 році). Це значно обмежувало учнів, що переходили з загальної або реальної школи до верхньої ступені гімназії. Була введена нова система оцінювання. Новим було те, що німецьку можна було обрати як перший додатковий предмет, а серед 4 екзаменів абітури була математика або іноземна мова. Це рішення набуло чинності лише після визнання його дійсності у колег-школі і прогімназії. Суперечки навколо модернізації екзаменів колег-школи продовжувався протягом місяців. Важливим було також введення нових правил перевірки абітури.

Після об'єднання Німеччини у 1990 році у багатьох землях знову відбулися зміни у стандартах верхньої ступені гімназії. Для старих земель характерним був 11-13 клас, що охоплював верхню ступень, а для нових (крім Бранденбурга) земель учнів в 10 класі вчили те, що в старих землях у 11 класі, а навчання закінчувалося 12 роком.

Критика верхньої ступені гімназії продовжується і в наш час. Вищі навчальні заклади наголошують на спаді рівня освіти, який надає гімназія, що в учнів низький рівень готовності навчатися, у них немає достатнього рівня загальної освіти, який був би однаковим у всіх. Знання учнів відмінні через індивідуальну спеціалізацію, що не сприяє навчанню у вищому навчальному закладі.

Деякі учні можуть мати дуже високий рівень із вузько спеціалізованих предметів і зовсім низький з загальних освітніх предметів.

Конференція міністрів із освітніх справ і культури детально розглянула цю проблему на двох засіданнях у Бонні від 25.2.1994 і постановила, що рівень із загальноосвітніх предметів має у всіх абітурієнтів бути приблизно однаковим. Це можна досягти, якщо всі будуть дотримуватися загальних стандартів. Тому було вирішено, що представники КМКС повинні провести конференції у всіх землях, аби досягти результатів у вирішенні цього питання. Була проведена велика робота з вчителями, батьками і учнями з модернізації

гімназії, яка у 1995 році рекомендувала внесення німецької мови, математики, іноземної мови до основ загальної освіти й наголосила на пропорційному поділі часу між основними і додатковими предметами.

На Конференції міністрів у справах освіти і культури від 30.11-1.12.1995 зазначалося, що для абітурієнтів важливі такі компетенції, як вільне висловлювання письмово своїх думок рідною та іноземною мовами, вільне читання іноземною мовою, а також впевненість при роботі з математичними символами і моделями. Головна увага має приділятися розвитку цих умінь, крім того, на верхній ступені можна почати вивчати нову мову. Для досягнення позитивних результатів була введена нова навчальна програма, однакова для всіх земель.

Але в багатьох землях школи не були задоволені проведенням конференції у Майнці. Багатьох не задовольняє тринадцятирічний термін навчання, оскільки учні можуть виконати ту ж саму програму за менший період часу. Макленбург-Форпомер ввів 13-ий рік навчання у 2000 році, у Саксонії і Тюрингу навчання і досі триває 12 років, у Баден-Вюртембурзі є 4 експериментальні школи з 12 роками навчання.

Отже, як показує дослідження проблеми, протягом другої половини ХХ століття уряд Німеччини постійно шукав нові шляхи вдосконалення верхнього рівня гімназії. Інколи реформи приносили не ті результати, які від них очікувалися. Та, незважаючи ні на що, гімназія залишається елітним закладом освіти, який надає високий рівень знань і можливість вступу до вищого навчального закладу. Досвід розвитку гімназії у Німеччині може бути корисним і для нашої країни, де профільне навчання має не таку довгу історію.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Horst Wollenweber*. Das gegliederte Schulwesen in der Bundesrepublik Deutschland. – Padenbom, 1980. – 345 p.
2. *Kerstin Kliem*. Zur Situation der Hauptschule. – Regensburg, 1993. – 45 p.
3. *Margaret Klaus*. Das deutscher Gymnasium 1780-1980. – Frankfurt am Main, 1984. – 246 p.
4. *Peter Heesen*. Hat das Gymnasium Zukunft ? – Frankfurt am Main, 1987. – 253 p.
5. *Pfeiffer Druck*. Schulen im VDP: Grund und Hauptschulen, Realschulen, Gymnasien, Intemate. – Sulzbuch, 1999. – 378 p.
6. *Rudi Maskus*. Zur Geschichte der Mittel- und Realschule. – Bad Heilbrunn, 1996. – 126 p.

